

Tárgy: A 16-os konferencia és a Marshall-terv

A nyugati sajtó legfőbb témája a Marshall-terv. Hónapok óta egyetlenegy témáról sem írtak ilyen kitaratóan a különböző napilapok, folyóiratok és gazdasági szaklapok, mint erről az amerikai panaceáról. A legellentmondóbb nyilatkozatok látnak napvilágot. Újságírói és politikai körökben a legellentmondóbb magyarázatokat hallani. Mint ismeretes, maguk az amerikai államférfiak is egymást cáfolják különböző nyilatkozataikkal, azaz a Marshall-terv propagandistái állandóan egymás lábára lépnek.

Talán nem felesleges a Marshall-terv utolsó féléves történetét dióhéjban elmondani, mert ezzel sokkal inkább érthetővé válik a mai helyzet. Krug amerikai belügyi államtitkár 1947. október 18-án Trumanhoz intézett jelentésében ismertette az Egyesült Államok gazdasági lehetőségeit a Marshall-tervvel kapcsolatban. Ez a jelentés az Egyesült Államok évi nemzeti termelését 225 milliárd dollárra értékeli. Az 1946-47. gazdasági exportja ennek 6,2 százalékát, azaz 14 milliárd dollárt tesz ki. Ez a háború előtti export ötszöröse; volumenben ezzel szemben az export a háború előttinek csak két és félszeresére emelkedett. Ennek az általános áremelkedés a magyarázata. Krug a Marshall-terv keretében szállítandó áruk értékének összegét az amerikai nemzeti jövedelem 2 százalékának tünteti fel. Ugyanakkor felhívja az elnök figyelmét a „stratégiai jelentőségű nyersanyagok” tárolásának szükségességére. Az USA évi acéltermelését 63 millió tonnában jelöli meg, s ebből exportra 6,6 millió tonnát irányoz elő, illetve ennek a mennyiségnek az exportlását tartja megengedhetőnek. A Marshall-terv keretek összegeként 20 milliárd dollárt javasol.

Közben a nyugat-európai államok gazdasági helyzete olyan mértékben rosszabbodott, hogy Truman október 25-i beszédében bejelenti a kongresszus november 17-re való összehívását, miután az ún. rendkívüli gyorssegély, az „aide intérimaire” központi kérdéssé válik. Az ideiglenes segítség összegének megállapítása körül komoly véleményeltérések vannak. Lowett 800 millió dollár megszavazását javasolja, míg Truman csak 580 milliót kér. Bidault washingtoni sajtókonferenciáján Franciaország minimális havi dollárszükségletét 100 millió dollárra becsülte.

November 10-én Marshall a kongresszus külügyi bizottságától ideiglenes segítségként március 31-ig 598 millió dollárt kért. Ez az összeg a következőképpen oszlik meg:

Franciaország	328	millió	dollár
Olaszország	228	"	"
Ausztria	42	"	"

Azonban november végén a kongresszus csak 540 millió dollárt szavaz meg, s ebből Franciaország 280 millió dollárt kap.

Közben a Harriman-jelentés új javaslattal áll elő, amely különösen Angliában bizonyos megdöbbenést kelt: kéri, hogy állítsanak fel egy amerikai szakértőkből álló bizottságot, amely ellenőrzi a hitel célszerű felhasználását. Winthort Aldridge[?], a Chase-bank elnöke még tovább megy és szemérmetlenül a nagykapitalistáknak a kezébe akarja lenehenni az ellenőrzést. 1947. november 8-án adja át Harriman jelentését, amelyben az érdekelt 16 állam adatait átvizsgálva arra a meggyőződésre jut, hogy az adott jelentésében foglalt kérelem összegét csökkenteni kell. Utal arra is, hogy az élelmiszerárak a kivitel következtében emelkedtek. Szerinte az USA a Marshall-terv első 15 hónapjában 5750 millió dollárt tud folyósítani, az egész Marshall-terv folyamán 12 és 17 milliárd közötti hitelt tudna nyújtani. Ez a 16 állam 22,4 milliárdos kérelmét már érezhetően lecsökkenti.

Azonban nemcsak az összegben mutatkozik differencia. Harriman hangsúlyozza, hogy a nyersanyagkérelmet is felül kell vizsgálni, mert nem áll megfelelő mennyiség rendelkezésére. Mint köztudomású, Harriman jelentése annak idején nagy elkedvetlenedést idézett elő Angliában, Franciaországban és a többi érdekelt ország hivatalos köreiből. Ehhez hozzájárult az is, hogy [az] 1947. nov. 10-i Marshall-beszéd következtében a franciák erősen felhorkantak a tervezett nyugat-németországi amerikai befektetés miatt. Még nagyobb megdöbbenést okozott a Hertel-jelentés publikálása. Ez az 1947. nov. 20-án közzétett jelentés a többi között azt kéri, hogy a Marshall-terv sikere érdekében amerikai kézbe kell venni Francia Új-Kaledónia nikkelbányáit, Labrador vasbányáit és Venezuela angol petróleumkoncesszióit. Nov. 22-én a Hertel-jelentés második változata nyíltan javasolja, hogy a magánvállalkozást előnyben kell részesíteni a Marshall-terv keresztülvitelében. Majd a kongresszus gazdasági bizottsága felhívja a figyelmet a gyarmati területek stratégiai erőforrásainak felhasználására, és nyíltan javasolja, hogy az amerikai magántőke vegyen részt ezek kihasználásában. E bizottság jelentése „kívánatosnak tartja, hogy az érdekelt országok kötelezzék le magukat bizonyos stratégiai jelentőségű nyersanyagok szállítására az elkövetkező 10 vagy 20 évben”. A jelentés ezeket a szállításokat a következőképpen osztotta fel:

Brit Birodalom 42 millió dollár, Brit Domíniumok 38 millió dollár, Franciaország, Belgium, Hollandia és gyarmatai 57 millió dollár, egyéb 5 millió dollár. A szállítandó nyersanyagok: cink, ólom, ón, króm, gumi, uránium stb.

1947. dec. 22-én a La Correspondance Économique arra utal, hogy minden, a Marshall-terv keretében amerikai segítségben részesülő állam Truman elnök szerint speciális számlát nyit az amerikai árukért befolyó összegre, és e számla fölött az egyes államok csak az amerikai illetékes hatóságok engedélyével rendelkezhetnek. Ez a kijelentés élénk tiltakozást váltott ki londoni körökben, amelyek szerint egy ilyen intézkedés a nemzeti pénzügyekbe való flagrán amerikai beavatkozást jelentené, és az angol kormány a görög kormányhoz hasonló helyzetbe kerülne. Ugyancsak nagy felháborodást keltett az is, hogy Anglia a Marshall-terv keretében 123 millió fontsterling értékben kapna dohányt és csak 19 millió fontst. értékben bányagépeket stb.

Nyilvánvaló volt az is, hogy Amerika az egyes államok gazdasági függőségét az országok valutájának devalvációjával akarja tetézní. Jesse Wolcott, a kongresszus pénzügyi bizottságának elnöke kijelentette, hogy a kongresszusnak nem szabad addig megszavaznia a Marshall-tervet, amíg az európai nemzetek nem devalválták pénzüket. Wolcott különösen a frank és a font árfolyamát tartotta túlzottan magasnak. Ezután következett a frank leértékelése, amely egyúttal súlyos csapást mért Angliára.

Végül ismeretes, hogy hosszas viták után a Marshall-tervet csupán az első évre irányozták elő, s ennek az összegét is leszállították 5 milliárd 348 millió dollárra, amely 1 milliárd 500 millió dollárral kevesebb, mint amit Douglas, az Egyesült Államok londoni követe ajánlott. Ezt is csak úgy érték el, hogy biztosítékot adtak a magánkereskedelem kiküszöbölésére. A szenátus megszavazta az 5 milliárd 350 millió dollárt, és az amerikai sajtó és vezető politikusok most siettetik a kongresszust is, hogy vessen véget a vitának, mert időközben kiderült, hogy a Marshall-terv lassú előrehaladása nem tartott lépést a politikai eseményekkel. Kiderült az is, hogy maga a Marshall-terv nem elegendő arra, hogy Amerikának megfelelő szövetségeket biztosítson. A biztosítékok, amelyeket a Marshall-tervben részesülő nemzeteknek adniok kell, még mindig nem elegendők az amerikai nagytőkések számára, és ami a legfontosabb, a gazdasági együttműködés a nyugati államok és Amerika között, valamint maguk a nyugati államok között, sokkal nehezebben elérhető, mint a Szovjetunióval és a keleti demokráciákkal szemben megalkotandó politikai és katonai együttműködés biztosítása. A nehézségek kétirányúak voltak.

Az amerikai érdekszövetségek és a kongresszus tagjai tisztán gazdasági alapon nem hajlottak a nagyarányú segély folyósítására, a nyugat-európai államok pedig mindaddig féltek a megfelelő politikai és végső fokon gazdasági árat megfizetni, amíg a számukra nagyobb veszély, a Szovjetunió és a kelet-európai demokráciák ellen nem kapnak megfelelő biztosítékot az Egyesült Államoktól. Ezt a két nehézséget, amelyek ugyanazon politikai megfontolásokból származtak, egyszerre kívánták áthidalni azzal, hogy megfelelő propagandával, a háborús hisztéria növelésével a Marshall-tervvel egyidejűleg megindították a politikai és katonai szövetségek hálózatának kiépítését, és ezzel a Marshall-tervet lényegében egy félig-meddig háborús kölcsönbérlet-segéllyé alakítják át. Ezzel az amerikaiak ölébe hull mindaz, amit a nyugat-európai nemzetek a közvélemény nyomása alatt egy ideig ellenállással fogadtak, így pl. a stratégiai nyersanyagoknak az USA rendelkezésére való bocsátását. Eléri az Egyesült Államok azt is, hogy beavatkozhatnak az egyes államok gazdasági és pénzügyi ügyeibe. A folyósítandó segély állandó zsarolási eszköz lesz egyes országok belpolitikájának kérdéseiben, mint azt Marshall Olaszországgal kapcsolatos legutóbbi nyilatkozata is bizonyítja. Valószínű, hogy az egyes országokat ugyanolyan kötelezettségek vállalására kényszerítik az export terén, mint amilyen kötelezettségeket vállalt Anglia 1941-ben, a háborús kölcsönbérlet folyósítása idején, azaz, hogy semmilyen, a segély keretében szállított nyersanyag, vagy áru nem használható fel arra, hogy az illető ország ezekkel új piacokon jelentkezzen, vagy hogy ezekkel mint versenytárs lépjen fel az amerikai exporttal szemben. Ezzel Európa a mai nehéz gazdasági helyzetében elveszti végleg utolsó exportpiacait és teljes függőségbe került az Egyesült Államokkal szemben, amely úgy diktálja majd az egyes államok politikáját, ahogy akarja. Így történt az, hogy Nyugat-Németország felvételét a Marshall-terv keretébe ma már sem Anglia, sem Franciaország nem tudják ellenezni.

Mindezek ellenére még mindig nem sikerült a Marshall-tervben segélyben részesülő 16 ország (Comité de Coopération Economique Européen¹) közötti együttműködés terén végleges eredményeket elérni, hacsak azt nem, hogy 16 ország közül a nyugatiak (Anglia, Franciaország, Benelux-államok és bizonyos szempontból Olaszország) a politikai helyzetre való tekintettel sokkal engedékenyebbek lettek Amerikával szemben. A State Departmenten belül, amerikai újságíróktól nyert információim szerint, két iskola küzdött egymással a 16-os bizottsággal kapcsolatban. Az első félt attól, hogy a 16 nemzet passzivitása rossz vért szül az Egyesült Államokban, megnehezíti a program keresztülvitelét. (Ez az iskola volt az, amely ennek érdekében a háborús propagandát megindította Európában is.) A második iskola szerint a 16 nemzet túlságos együttműködése esetleg összekovácsolja őket magával az Egyesült Államokkal szemben is, és ezért lehetőleg kevés aktivitási lehetőséget kell adni nekik. E bizonytalanság miatt húzódozott a 16-osok öszszeajánlása, amelyet végül is a londoni harmas értekezlet után és a brüsszeli ötös szerződés létrehozása idején időszerűnek láttak. A londoni értekezleten valószínűleg Amerika megtörte Anglia és Franciaország ellenállását (legalábbis a főbb pontokban) a németkérdésben, a brüsszeli szerződés pedig megnyugtatta az amerikai kongresszus tagjait. Ez korántsem jelenti azt, hogy minden ellentétet kiküszöböltek. A skandináv államok és Svájc még mindig félnek a politikai együttműködéstől. Nem lebecsülendő, hogy Svájc most kötött kereskedelmi szerződést a Szovjetunióval, Franciaország Lengyelországgal és hogy Uden svéd külügyminiszter a 16-os konferencián tartott beszédében csupán a gazdasági együttműködést hangsúlyozta. Emellett svéd körökben nyert értesüléseim szerint a svéd külügyminisztert ebben a törekvésében az amerikaiakkal és Bidault-val szemben még Bevin is támogatta. Különösen kiemelendő, hogy – a svéd külügyminiszter beszédében – a kidolgozandó tervekre vonatkozólag az UNO igénybevételét kérte, mely követelést tudvalegőleg Wallace is többször előadta már.

A Comité de Cooperation Européen titkárságának mellékelten felterjesztett jelentéséből világosan kitűnik, hogy az eddig nyújtott közbeeső segélyek, ha meg is akadályozták az egyes államok gazdasági összeomlását, nem tudták lényegében megjavítani a súlyos gazdasági helyzetet, melyet leginkább az égető dollárhiány jellemez. A konferencia összehívását tudvalevőleg a legerősebben a franciák szorgalmazták, míg Anglia félt attól, hogy az Egyesült Államok közvetlenül és Franciaországon, valamint a többi államon keresztül közvetve szorítani fogja a szorosabb gazdasági együttműködésre, amelyet tekintettel a domíniumokra és a gyarmatokra még nem szívesen vállalt. Az előzetes erőteljes nyomás mégis közelebb hozta az angol álláspontot a francia álláspontéhoz. A nyomás elsősorban Washingtonból jött, ahol általános a vélemény, hogy Nagy-Britannia az európai együttműködés nagy akadálya. Lodge szenátor nyíltan meg is vádolta az angolokat, hogy „nem lelkesednek” a tervért. Ugyanígy nyomást gyakorolt az angol munkáskormányra Churchill és a konzervatív ellenzék is, amely a közvéleménybe újra belevitte a francia-angol közös birodalom tervét. Más okból a Labour Party egyes csoportjai szintén az együttműködést követelték, abban az illúzióban, hogy így egy nemzetközi „harmadik erőt” lehet létesíteni. Ezt az utóbbi törekvést az Egyesült Államok is jól látta, és mire a 16-os konferencia összeült, már, mint fentebb említettem, olyan politikai légkört teremtett, hogy a Marshall-terv végrehajtását el sem lehet képzelni egy önálló nyugat-európai politika alapján. A brüsszeli szerződés, amelyre világpolitikai jelentésében még visszatérek, már annyit jelent, hogy Amerika gazdasági, politikai és katonai támogatása nélkül a nyugat-európai államok többé egy lépést sem tehetnek, legalábbis a mai kormánygarnitúrák vezetése alatt.

Természetesen a gyorstalpalt egység ellenére az ellentétek újra meg újra felmerültek, és ha az Egyesült Államok erőteljes nyomása döntő is, sem a nyugat-európai közvélemény hatását, sem a különböző ellentétes és egymással összeütköző gazdasági érdekeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. A 16-os konferencia a megfigyelők véleménye szerint nem hozott döntő eredményeket. A közvélemény általában többet várt, főképpen a sajtó előzetes magatartása és a brüsszeli szerződés miatt. A plenáris gyűlésen, amelyen valamennyi kiküldött részt vett, semmilyen politikai vonatkozású kérdésben nem jutottak döntésre. Noha amerikai újságírók úgy informáltak, hogy Spanyolország most már részesülni fog a Marshall-segélyben, felvételét csak Írország képviselője támogatta lelkesedéssel, és még a javaslatot előadó portugál kiküldött sem foglalta kívánságát konkrét formába. Nyilván a kulisszák mögött Anglia hadakozott az ellen a legélesebben, mert Franco bevonását a Marshall-tervbe nagyon nehéz lenne az angol közvéleménnyel elfogadtatni. Persze, ha sor kerül rá, úgy tudjuk, hogy Anglia csak látszatra fog ellene szavazni. Ugyanez áll a francia kormányra is, noha itt mint kommunistaellenes akciót a polgársággal inkább el lehetne fogadtatni. Ugyancsak szerepet játszott a problémák bizonyos fokú elkendőzésében néhány még mindig fontos gazdasági érdekeket érintő kérdés is. Így pl. aggodalommal nézik Európában, hogy a Marshall-tervet egyes amerikai gazdasági érdekeltségek csak azóta támogatják, amióta a gabonaárak a New York-i tőzsdén estek. Ezek a körök ugyanis azt vélik, hogy a Marshall-tervben részt vevő országokat kényszeríteni kell arra, hogy a szállított másfajta árukból származó összegeket az amerikai gabona vásárlására használják fel, és így az európai országok elesnének attól a lehetőségtől, hogy a dollárt a gabona vásárlásánál megtakaríthatják. Állítólag a State Department ezt túlzott követelésnek tartja, de e tekintetben még meg kell küzdenie a Department of Agriculture-rel, amely ragaszkodik ehhez a követeléshez.

Amerikai részről viszont az Európában látogatást tett üzletemberek és szakszervezeti képviselők beszámolója alapján úgy látják, hogy Európában csak maguk a vezető körök hajlamosak arra, hogy a Marshall-terv segélyét a termelés erős fokozására használják

fel. A 16-os konferencián ez a félelem is igazolást nyert, mert egyes érdekeltségek még mindig ragaszkodnak bizonyos megkötésekhez. Így pl. az Economist bizalmas jelentése is arról számol be, hogy Angliában félnek a szénbányászat túlságos modernizálásától, mert félnek a túltermeléstől. A háború előtti kartellek is feltámadóban vannak, és sokszor ellentétes amerikai érdekeltségek küzdenek egymással ezeken a kartelleken belül, a termelés lelassításáért vagy fokozásáért. Ugyancsak félnek az amerikaiak a nacionalizálásoktól is és a szakszervezetek túlságos befolyásától, amelyek a szabad kereskedelmet, azaz az amerikai kereskedelmet (amely a Marshall-terv végrehajtásában élénken részt vesz) mindenütt akadályozzák.

Ezzel kapcsolatban fontos körülmény az is, hogy amerikaiak a Marshall-terv mellett kifejtett propagandájukban minden, a szolgálatukba állítható irányzatot felvonultatnak. Az amerikai szakszervezetek egy része már eddig is nyíltan ügynökösködött a Marshall-terv érdekében, amelynek következtében elérték azt is, hogy áprilisban Londonban összeül az európai jobboldali szociáldemokraták Marshall-tervvel kapcsolatos értekezlete. Az egyes nyugati országok szociáldemokrata pártjai eddig is minden erővel támogatták a Marshall-tervet, de ilyen irányú tevékenységüket eddig még nem koordinálták.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a 16-os konferencián a kulisszák mögött nem végeztek volna fontos és jelentős munkát. A plenáris ülés során felvetődött az a kérdés, hogy Európa helyzetéről a Marshall-tervvel kapcsolatban jelentést küldenek. A jelentés, mint hasonló esetekben szokás, már készen volt, elküldése ellen azonban a török delegátus vehemensen tiltakozott. Ezt a tiltakozást a török delegátus azzal indokolta meg, hogy az országára vonatkozó rész tételai nem fedik teljesen kormányának álláspontját. A kulisszák mögött ebben a kérdésben is megegyezés jött létre, a plenáris ülésen a török delegátus tudomásul vette, és a jelentést elküldték New Yorkba. A kommissziók már akcióba léptek. Munkájuk ugyan lassú menetű, de ez részben azzal is magyarázható, hogy az általános politikai helyzet bizonytalansága miatt nem látják még pontosan a körvonalakat.

Újólág hangsúlyozom, hogy valamennyi információm szerint a Marshall-terv ma már nem egyeztethető össze akár azzal a Marshall-tervvel is, amelyről egy hónappal ezelőtt beszéltek. Minden az elkövetkező nyugat-európai politikai harcoktól függ. Az Egyesült Államok vezetői – mint azt nemrégiben egy ebéd alkalmával egy akkor Amerikából visszaérkező angol professzor és felesége mondták nekem – a Marshall-tervet, ha nem is nyílt háborús tervnek, de egy, a politikai hatalmukat megerősítő új kölcsönbérleti elgondolásnak és állandó zsarolási eszköznek szánják.

PIL 283. f. 12/109. 6. e. (egykorú másolat)

¹ Európai Gazdasági Együttműködési Bizottság (francia).

438. KÁROLYI MIHÁLY MOLNÁR ERIKHEZ

(Párizs, 1948. március 22.)

Tárgy: A francia belpolitikai helyzet alakulása, De Gaulle megváltozott taktikája

Fenti jelentésemben már beszámoltam azon újabb belpolitikai nehézségekről, amelyek a Mayer-terv utolsó részletének megszavazása körül a francia nemzetgyűlésben kialakultak. Az a paradox, hogy a legutóbbi szavazások alkalmával De Gaulle-ék konzervensen együtt szavaztak a kommunistákkal és hogy a Schuman-kormányt e szavazások